

GROEP 7/8

**DE JACHT
NAAR IJZER**

**Germanenkamer
Heeten**

INHOUD

Met de leerlijn komen leerlingen van groep 1 t/m 8 in het basisonderwijs structureel in aanraking met het lokale erfgoed en de bijbehorende verhalen, krijgen zij kennis van de eigen omgeving en leren zij het erfgoed waarnemen, herkennen, verklaren en waarderen.

Met erfgoed bedoelen we: Sporen van vroeger die je nog steeds kunt terugvinden in voorwerpen, verzamelingen en collecties, gebouwen, verhalen, bijzondere plekken en in het landschap. Het zijn de schatten van de gemeente Raalte. Soms zie je ze gelijk en soms zijn ze een beetje verborgen!

Ga je mee op zoek?

DE JACHT NAAR IJZER

Achtergrondinformatie

3

Les 1

7

Les 2

8

Les 3

9

Bijlagen

10

ACHTERGROND INFORMATIE

De leerlijnlessen zijn gemaakt door:

St. Germanen Heeten
i.s.m. Marlyn Everink en
Mirjam Borger

Reserveer een bezoek aan de
Germanenkamer in Heeten via
de website:

www.oervuurijzer.nl

Het erfgoed dat
centraal staat in deze
lessen is bijzonder omdat
het ons meer kan vertellen
over ons verleden, over het leven
van onze voorouders. Wat we
in de bodem vinden, bewaren
we voor de mensen die na ons
zullen leven zodat zij het ook
kunnen zien en ervan
kunnen leren.

DE JACHT NAAR IJZER

In dit lespakket gaan leerlingen aan de slag met opdrachten over de archeologische opgravingen die hebben plaatsgevonden in Heeten en ontdekken zij hoe Germaanse stammen leefden, woonden en handelden in dit gebied.

De leerling leren:

- Over de archeologische opgravingen in Heeten.
- Wie de Germanen waren en hoe zij leefden.
- Het oeroude proces van het smeden van ijzer en waarom dit een belangrijke ontwikkeling is.

150

De Germanen vestigen
zich in Heeten.

3e eeuw

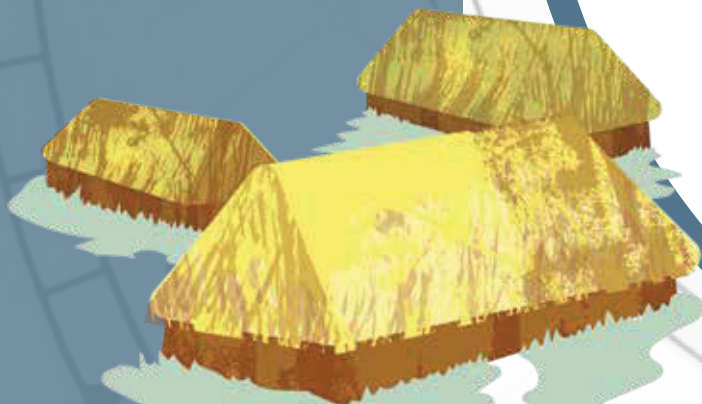
Heeten wordt
hét ijzercentrum.

Wie waren de Germanen?

De Germanen leefden ongeveer 2000 jaar geleden in een groot gebied, van Noord-Europa tot de uiterste puntjes in het koude Scandinavië. De Germanen waren niet één volk, maar bestonden uit verschillende stammen, in Nederland woonden de Bataven, de Frisii (de Friezen), de Cananefaten, de Gothen en de Saksen. De Romeinen probeerden de Germaanse stammen te overwinnen, maar kwamen niet verder dan de rivier de Rijn, dit werd dan ook een natuurlijke grens van het Romeinse Rijk in Nederland en was de zuidelijke grens van de Germanen.

De meeste Germanen waren boeren, zij woonden samen met hun dieren op een boerderij. De Germanen staan bekend als woeste barbaren, maar eigenlijk waren zij best een slim en beschaafd volk. Ze verbouwden hun eigen groenten en tarwe, hielden vee voor melk en vlees, bakten hun eigen potten inclusief versiering en waren specialist in het smeden van ijzer. Ook liepen de Germanen rond in goede wollen kleding. De producten die ze maakten verhandelden ze tussen de verschillende stammen en de Romeinen aan de andere kant van de grens. De boerderijen waar de Germanen in woonden waren gemaakt van hout, met muren van vlechtwerk die bestreken werden met leem en een dak van stro. Dit alles weten we door archeologische vondsten die zijn gevonden op verschillende opgravingen in Nederland. Denk hierbij aan kleding, sieraden, potten, ijzeren wapens en de boerderijen waar ze in woonden. Een aantal van dit soort boerderijen en vondsten zijn ook gevonden bij archeologische opgravingen in Heeten.

De Germanen geloofden in meerdere goden en hielden van verhalen en mythes. De verhalen over de goden en hun eigen heldendaden schreven zij op in hun eigen alfabet bestaande uit runen en gaven ze mondeling aan elkaar door doormiddel van gesproken verhalen. Een duidelijk einde van de Germanen is er niet, toen zo'n 1500 jaar geleden het christendom zich verspreidde over Europa, bekeerden langzamerhand steeds meer Germanen zich tot dit geloof en gingen de stammen langzaam op in de lokale bevolking. Desondanks hebben zij een erfenis achtergelaten waar we nog steeds dagelijks aan herinnerd worden, onze eigen Nederlandse taal is bijvoorbeeld een dialect van het Germaans, de naam 'woensdag' stamt af van de belangrijkste Germaanse god Wodan, 'donderdag' van zijn zoon de god Donar en 'vrijdag' van zijn vrouw de godin Freia.

ACHTERGROND INFORMATIE

DE JACHT NAAR IJZER

De archeologische opgravingen in Heeten

In 1993 werd er een bijzondere vondst gedaan in Heeten: tijdens het aanleggen van een fietspad ontdekte amateurarcheoloog Bert Terlouw een aantal opmerkelijke sporen. Tijdens de archeologische opgraving die volgde troffen archeologen een nederzetting van de Germanen aan. In de bodem rondom Heeten zat namelijk een soort van 'gesteente' wat de Germanen nodig hadden; ijzeroer. Doormiddel van speciale ovens smolten ze het oer om het te gebruiken om er ijzeren voorwerpen van te smeden. Zo'n vondst is uniek in Nederland, een echte schat dus!

Meer informatie

www.oervuurijzer.nl

www.canonvannederland.nl/nl/romeinselimes

www.canonvannederland.nl/nl/overijssel/salland/raalte/mantelspeld

www.nemokennislink.nl/publicaties/germaanse-goden-in-romeinse-tijd/

De Regiocanon:

www.regiocanons.nl/overijssel/salland/raalte/werktuigen- <http://www.regiocanons.nl/overijssel/salland/raalte/pijlschachteffeners>

<http://www.regiocanons.nl/overijssel/salland/raalte/hamerbijl> <http://www.regiocanons.nl/overijssel/salland/raalte/mantelspeld>

<http://www.regiocanons.nl/overijssel/salland/raalte/schoonheten>

LES 1

introdunctieles

60 min

Docent •

Werkblad 1

Deze introductieles wordt gegeven op school door de docent.

De leerling wordt voorbereid op de beleving van het erfgoed door een opdracht en het activeren van de voorkennis.

DE JACHT NAAR IJZER

Lesonderdelen:

1. Uitleg over het thema aan de leerlingen: tijdens archeologische opgravingen in Heeten zijn bijzondere Germaanse vondsten ontdekt. Dit vertelt ons dat er al heel lang geleden mensen woonden en leefden in Heeten (2000 jaar geleden). De Germanen in Heeten waren goed in het smeden van ijzer, dit verhandelden zij onder de Germanen. Hoe weten we dat de Germanen hier hebben gewoond? Hoe zagen de Romeinen eruit en hou zouden de Germanen eruit hebben gezien denk je?
2. Ga dieper in op de vraag: Wie waren de Germanen? Gebruik hiervoor de achtergrondinformatie. *De Germanen waren een volk die bestonden uit verschillende stammen, zij aanbaden meerdere machtige goden zoals Wodan, Donar en Freia. Zij woonden in boerderijen hadden hun eigen alfabet en waren specialist in het smelten van oer en smeden van ijzer. De Germanen hadden continu ruzie met de Romeinen, maar het lukte de Romeinen nooit om de Germanen te overwinnen.*

>> Kijk met de leerlingen het volgende filmpje: <https://youtu.be/HRubrgHKbQw>

Vraag: Wat zou jij wel willen ruilhandelen met de Romeinen?

De Romeinen bewaakten hun grenzen met forten die bemand waren door Romeinse soldaten. Iedereen in het Romeinse rijk kon soldaat worden. Naast het fort was vaak een dorp waar de vrouwen en kinderen van de soldaten en andere Romeinen en Germanen woonden. Dit dorp noemen we ook wel een 'vicus'. In de vicus verkopen Germanen vis, vlees, huiden, geweven stoffen, kaas en graan. Of ze ruilen hun producten tegen Romeinse goederen. De Germanen waren gewend om spullen te ruilen.

>> **Opdracht: Speel een ruilspel aan de hand van werkblad 1 (zie bijlagen). Laat de groepjes met elkaar onderhandelen en ruilen.**

LES 1

introdunctieles

DE JACHT NAAR IJZER

3. Hoe weten we dit allemaal over de Germanen?
Vertel over de archeologische opgravingen in Heeten, gebruik hiervoor de achtergrondinformatie.
Leg eerst uit wat archeologie is:

Sieraden en schedels, hunebedden en helmen, vlekken en verkleuringen: de bodem zit vol sporen uit het verleden. Ze vertellen allemaal iets over hoe onze voorouders leefden. Archeologie is het onderzoeken van die sporen in de grond. Al duizenden jaren wonen er mensen in Nederland. Al die mensen hebben sporen in de grond achtergelaten. Door die sporen te onderzoeken weten we beter hoe mensen vroeger leefden. Dit onderzoek noemen we archeologie. Sporen zijn vaak duizenden jaren oud, maar we onderzoeken ze pas zo'n tweehonderd jaar. Nederland was het eerste land in de wereld waar archeologie als een wetenschap werd beoefend. (bron: www.rmo.nl)

>> Laat eventueel het volgende filmpje zien over de opgravingen in Heeten:
<https://youtu.be/lw1enrAxVJE>

LES 2

kernles

60 min

Germanen-
kamer

- Werkblad 2
- Potlood

Neem vooraf contact op met de Germanenkamer, om het bezoek met jouw klas te plannen.

www.oervuurijzer.nl

**DE JACHT
NAAR IJZER**

Op bezoek bij de Germanenkamer in Heeten

De leerlingen gaan op bezoek bij de Germanenkamer in Heeten. Hier krijgen zij eerst een introductiefilmpje en mogen ze de verschillende schatten in de Germanenkamer ontdekken.

Tijdens het bezoek beantwoorden de leerlingen de vragen op werkblad 2 (zie bijlage). De antwoorden horen ze in de presentatie van de vrijwilligers, zien ze in het filmpje en ontdekken ze in de Germanenkamer zelf.

LES 3

reflectieles

60 min

Docent

Deze afsluitende les wordt gegeven op school door de docent.

Er wordt teruggeblikt op wat er is beleefd en geleerd.

DE JACHT NAAR IJZER

Lesonderdelen:

1. Wat hebben we beleefd/geleerd?

- Welke geheimen van vroeger hebben we ontdekt in Heeten?
- Wat hebben we geleerd over dit erfgoed? Wanneer vonden deze gebeurtenissen plaats?
- Gebruik hiervoor eventueel het kaartje uit de legende van Heeten.

2. Opdracht:

Waar zou jij graag over willen heersen? Bedenk je eigen Germaanse god en wat hij/zij allemaal voor superkrachten heeft. Doe dit aan de hand van de volgende vragen:

Mijn god heet: .....

Hij/zij heerst over:.....

Haar/zijn ultieme superkracht is: .....

Hij/zij ziet eruit als:.....

Optioneel:

Laat de kinderen een toneelstuk bedenken met hun goden als de sterren van het verhaal.

BIJLAGEN

werkblad 1

DE JACHT NAAR IJZER

Ruilspel

- Verdeel de klas in 4 groepjes waarvan 2 groepjes Romeinen zijn en de andere 2 Germanen.
- Verdeel de oranje kaartjes (volgende pagina) onder de Romeinen. Verdeel de groene kaartjes onder de Germanen.
- De Romeinen krijgen deze opdracht:
De commandant van het leger heeft leer nodig om uniformen te kunnen maken voor nieuwe soldaten. Zoek de Germanen eens op, en kijk of je voor een goede prijs Leer van hen kan krijgen. Geef niet te veel uit! Dit trek ik af van jullie salaris!
- De Germanen krijgen deze opdracht:
Het stamhoofd is die Romeinen helemaal zat, hij wil ze voor de gek houden. Als de Romeinen naar je toe komen en iets nodig hebben, zorg dan dat je zoveel mogelijk Denari van ze aftroggelt.

Spelregels:

Ieder groepje start met de kaartjes en 2 Denari. Het doel van de Germanen is om met zoveel mogelijk Denari het spel te eindigen, dit is inclusief de Denari op hun eigen kaartjes. Het doel van de Romeinen is om Leer te bemachtigen, maar dan zullen ze wel een aantal andere dingen moeten ruilen. Laat de kinderen met elkaar onderhandelen met de kaartjes om bovenstaande opdracht te vervullen.

Kaartjes Romeinen

2 DENARI

GLAS

1 Denari

GLAS

1 Denari

WIJN

2 Denari

WIJN

2 Denari

OLIELAMP

5 Denari

OLIELAMP

5 Denari

MANTELSPELD

10 Denari

MANTELSPELD

10 Denari

Kaartjes Germanen

2 DENARI

WERKBLAD 2

Bezoek aan de Germanenkamer

Naam

.....

Groep

.....

1. Wat is archeologie? .....
2. Noem twee Germaanse talen:
a. .... b. ....
3. Hoe maakten de Germanen ijzer?
.....
4. Hoe heet de grens tot waar de Romeinen Europa hebben bezet?
.....
5. Met welke materialen werden in 200 na Chr. huizen gebouwd?
.....
6. Wat is het restproduct bij het stoken van oer? .....
7. Hoe heette Heeten vroeger? .....
8. Hoeveel meter lang was de boerderij die in Heeten heeft gestaan? .....
9. Welk voorwerp gebruikten de Germanen bij het zoeken naar oer? .....
10. Welke 5 ijzeren voorwerpen staan er verborgen op de muren van de Germanenkamer?
a. .... c. .... e. ....
b. .... d. ....
11. Wat zou jij van ijzer willen maken? .....
12. Eén van de archeologische vondsten is een bronzen zwijntje. Teken dit zwijntje na op de achterkant van dit blad.